

Conceptul de violență domestică și dimensiunea socială a fenomenului

Violența domestică reprezintă unul dintre fenomenele sociale în care caracterul privat al relației dintre persoane se intersectează în modul cel mai evident cu necesitatea intervenției publice. Ea se produce, de regulă, în spațiul asociat în mod tradițional cu intimitatea, securitatea, solidaritatea și sprijinul afectiv, însă tocmai această apropiere dintre victimă și agresor conferă fenomenului o particularitate distinctă față de alte manifestări ale violenței interpersonale. Persoana care exercită violența nu este, în cele mai multe situații, un necunoscut, ci un soț, fost soț, partener, fost partener sau un alt membru al familiei, adică o persoană care cunoaște viața cotidiană, vulnerabilitățile, resursele și rețeaua socială a victimei. Din acest motiv, violența domestică nu produce numai leziuni fizice, ci poate afecta profund autonomia, sentimentul de siguranță, identitatea, relațiile sociale și capacitatea victimei de a lua decizii independente.

Înțelegerea fenomenului s-a îndepărtat considerabil de reprezentarea tradițională potrivit căreia violența din familie ar constitui o problemă exclusiv privată. În dreptul românesc, această schimbare de perspectivă este exprimată explicit de Legea nr. 217/2003, republicată în M. Of. nr. 948 din 15 octombrie 2020, care stabilește că prevenirea și combaterea violenței domestice fac parte din politica integrată de ocrotire și sprijinire a familiei și reprezintă „o importantă problemă de sănătate publică”. Totodată, legea plasează protecția victimei sub semnul demnității umane, prevenirii, celerității, egalității de șanse, protecției vieții și siguranței, respectării drepturilor fundamentale și abordării integrate. În forma consolidată actuală, violența domestică este definită ca orice acțiune sau inacțiune intenționată de natură fizică, sexuală, psihologică, economică, socială, spirituală ori cibernetică produsă în mediul familial sau domestic ori între actuali sau foști soți ori parteneri, indiferent dacă agresorul locuiește sau a locuit împreună cu victima.

Aceeași evoluție este vizibilă la nivel european. Directiva (UE) 2024/1385, publicat în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 24 mai 2024 definește violența domestică prin raportare la actele de violență fizică, sexuală, psihologică sau economică survenite în familie ori unitatea domestică sau între foști ori actuali soți sau parteneri, fără a condiționa protecția de coabitare. În plus, directiva recunoaște drept victimă orice persoană, indiferent de gen, care suferă un prejudiciu direct, incluzând copiii afectați prin asistarea la violența domestică. Această formulare este importantă deoarece, pe de o parte, confirmă caracterul de gen al unei părți semnificative a fenomenului și faptul că femeile sunt afectate disproporționat de anumite forme grave de violență, iar, pe de altă parte, evită reducerea noțiunii juridice de violență domestică la o singură categorie de victime.

Din perspectivă științifică, fenomenul nu poate fi explicat satisfăcător printr-o singură disciplină. Violența domestică este simultan o problemă juridică, deoarece lezează drepturi fundamentale și poate atrage răspunderea juridică; o problemă socială, întrucât este influențată de norme, raporturi de putere, modele familiale și reacții instituționale; o problemă psihologică, prin procesele emoționale, cognitive și relaționale implicate și prin efectele traumatice asupra victimelor; o problemă de sănătate publică, prin consecințele asupra sănătății fizice și psihice și o problemă de politică publică, deoarece prevenirea sa presupune coordonarea poliției, justiției, serviciilor sociale, sistemului medical, educației și organizațiilor neguvernamentale. Tocmai caracterul său multidimensional justifică o abordare integrată și explică care sunt perspectivele

juridică, sociologică, psihologică și instituționale, dar ca dimensiuni complementare ale aceluiași fenomen.

1. Violența – concept social, juridic și psihologic

Noțiunea generală de violență este dificil de redus la o singură definiție, deoarece semnificația sa variază în funcție de perspectiva din care este analizată. În sens larg, violența presupune folosirea intenționată a forței sau a puterii împotriva unei persoane, a unui grup ori chiar împotriva propriei persoane, cu potențialul de a produce leziuni, deces, prejudiciu psihologic, privare sau afectarea dezvoltării. Introducerea noțiunii de „*putere*” alături de cea de forță fizică este esențială, deoarece permite depășirea reprezentării restrânse a violenței ca simplă lovire și explică includerea amenințărilor, intimidării, constrângerii, izolării și controlului în sfera comportamentelor violente (Mihaiu, 2021, pp. 29-33; Moya Albiol, 2022, pp. 15-21).

Din punct de vedere social, violența este un comportament care apare în interiorul unor raporturi și sisteme normative. Ceea ce o societate consideră acceptabil, tolerabil sau sancționabil se modifică istoric, iar schimbarea normelor sociale determină și schimbarea limitelor juridice ale conduitei admise. Din această perspectivă, violența nu este numai un act individual, ci și un fenomen al relațiilor sociale. Ea trebuie analizată în legătură cu distribuirea puterii, cu normele de gen, cu autoritatea familială, cu procesele de socializare și cu reacția comunității. De exemplu, o autoare subliniază necesitatea plasării comportamentelor violente atât în contextul microsocial, cât și în cel macrosocial, deoarece explicația lor presupune integrarea caracteristicilor persoanei, situației concrete și mediului social în care aceasta trăiește (Mihaiu, 2021, pp. 18-20, 107-111).

La nivel micro-sociologic, putem arăta că existența furiei sau a conflictului nu conduce automat la violență. Confruntarea produce ea însăși tensiune și teamă, iar violența apare atunci când sunt create condiții situaționale pentru depășirea acestei bariere. În materia abuzului domestic, o importanță aparte o dobândește dominația situațională: agresorul ajunge să controleze ritmul interacțiunii și „*definiția emoțională*” a situației, iar repetarea unor asemenea episoade poate stabiliza raportul dintre dominator și persoana vulnerabilizată (Collins, 2008, pp. 134-150). Această perspectivă permite diferențierea dintre conflictul obișnuit dintr-o relație și violența orientată spre intimidare, supunere și control.

Distincția este esențială. Existența unui dezacord, a unei certe ori a unor tensiuni nu înseamnă, prin ea însăși, violență domestică. Relațiile apropiate presupun negociere, diferențe de interese și conflicte. Caracterul abuziv apare atunci când interacțiunea este însoțită de constrângere, teamă, amenințare, vătămare, degradare ori restrângerea sistematică a libertății celuilalt. Tocmai de aceea, analiza fenomenului trebuie să urmărească nu numai actul singular, ci și repetitivitatea, relația de putere, funcția comportamentului, consecințele sale asupra victimei și măsura în care aceasta ajunge să își organizeze viața pentru a evita reacțiile agresorului.

Din punct de vedere juridic, violența domestică este privită în prezent ca atingere adusă unui ansamblu de drepturi fundamentale. Sunt afectate dreptul la viață, integritatea fizică și psihică, libertatea și securitatea persoanei, demnitatea, viața privată, autonomia, egalitatea și accesul efectiv la justiție. În consecință, caracterul privat al relației dintre agresor și victimă nu exclude responsabilitatea statului. Standardele internaționale contemporane, sintetizate de Convenția de la Istanbul, Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (CEDAW) și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, impun statelor obligații pozitive de prevenire, protecție, investigare și sancționare. Violența domestică nu mai este, astfel, un domeniu în care neutralitatea statului poate fi justificată prin respectarea

intimității familiei, ci unul în care inacțiunea poate deveni ea însăși incompatibilă cu obligația de protejare efectivă a drepturilor fundamentale.

Această evoluție juridică modifică și obiectul protecției. Nu mai este protejată în mod abstract „*unitatea familiei*”, cu riscul menținerii persoanei într-un mediu violent, ci sunt protejate viața, demnitatea și autonomia fiecărui membru al acesteia. Din acest punct de vedere, familia nu poate constitui un spațiu exceptat de la aplicarea drepturilor omului. Ideea potrivit căreia problemele conjugale trebuie soluționate exclusiv în interiorul cuplului devine juridic inacceptabilă atunci când una dintre persoane utilizează forța, amenințarea sau controlul pentru a domina conduita celeilalte.

Din punct de vedere psihologic, este necesară, mai întâi, diferențierea între agresivitate, furie, ostilitate, impulsivitate și violență. Furia este o stare emoțională și fiziologică; agresivitatea poate desemna o predispoziție sau un repertoriu comportamental; ostilitatea reprezintă o orientare negativă față de ceilalți; impulsivitatea indică tendința spre răspuns rapid și insuficient inhibat. Niciuna dintre aceste componente nu este echivalentă automat cu violența. O persoană poate experimenta furie intensă fără a lovi, poate fi impulsivă fără a fi violentă, iar unele conduite violente sunt, dimpotrivă, planificate și instrumentale. Un autor distinge între violența reactivă, asociată unei activări emoționale crescute, și violența instrumentală, orientată deliberat către obținerea unui rezultat precum controlul, puterea sau un avantaj (Moya Albiol, 2022, pp. 17-18, 22-23).

Pentru violența domestică, această diferențiere are o importanță deosebită. Formula potrivit căreia agresorul „*și-a pierdut controlul*” nu explică toate situațiile și poate, uneori, să ascundă caracterul selectiv al conduitei. Există agresori capabili să își controleze comportamentul la serviciu, în public sau în prezența autorităților, dar care utilizează intimidarea sau agresiunea în spațiul privat. Controlul financiar, verificarea deplasărilor, izolarea de prieteni, monitorizarea telefonului ori amenințarea în vederea împiedicării separării sunt cu greu explicabile printr-o simplă descărcare impulsivă. Ele pot avea o funcție relațională precisă: obținerea obedienței și limitarea autonomiei victimei.

Perspectiva psihologică actuală este, de aceea, una multifactorială. Modelul biopsihosocial utilizat de Moya Albiol integrează caracteristicile biologice, procesele psihologice, experiențele de socializare și mediul cultural, fără a transforma niciuna dintre aceste dimensiuni într-o cauză inevitabilă a violenței (Moya Albiol, 2022, pp. 9-11). Aceeași precauție apare la Raymond Flannery, care discută factorii de risc ca elemente ce pot crește probabilitatea unui comportament violent, nu ca predicții certe (Flannery, 2000, pp. 9-10, 78-99). Prin urmare, explicația psihologică trebuie să clarifice mecanismele violenței, fără să devină justificare. A explica violența nu înseamnă a o scuza.

2. Evoluția conceptului de violență domestică

Violența în interiorul familiei este un fenomen vechi, însă recunoașterea sa ca problemă socială, juridică și de drepturile omului este relativ recentă. De exemplu, Bradley Berry observă că forme ale violenței familiale au existat de-a lungul istoriei și că, pentru perioade îndelungate, exercitarea forței de către soț asupra soției a beneficiat de toleranță socială și chiar de legitimare juridică. În societăți în care autoritatea masculină era integrată în structura juridică și morală a familiei, granița dintre disciplină și abuz era construită într-un mod radical diferit de cel contemporan (Berry, 1998, pp. 19-27).

Schimbarea nu s-a produs numai prin reforma dreptului, ci și printr-o transformare socială profundă. Mișcările pentru drepturile femeilor și, în special, mobilizările feministe din a doua

jumătate a secolului al XX-lea au avut un rol determinant în scoaterea violenței conjugale din invizibilitate. Olga Barroso Braojos subliniază că, deși discriminarea și violența împotriva femeilor au fost denunțate de-a lungul secolelor, abuzul din relațiile de cuplu a devenit o temă centrală a acțiunii publice mai ales începând cu mișcările feministe din anii 1960 din Statele Unite și Europa de Vest. Violența a început să fie redefinită din problemă domestică și morală în încălcarea a drepturilor persoanei, iar apariția cercetărilor, adăposturilor și serviciilor specializate a făcut vizibilă amploarea unui fenomen anterior ascuns (Barroso Braojos, 2022, pp. 127-136).

Această extindere conceptuală a fost însoțită de recunoașterea faptului că violența poate continua în afara domiciliului comun și după încetarea relației. Hărțuirea, urmărirea, amenințările și controlul exercitat asupra unui fost partener demonstrează că noțiunea de „*domestic*” nu poate fi redusă la spațiul fizic al locuinței. Tocmai din acest motiv, Convenția de la Istanbul și, ulterior, Directiva (UE) 2024/1385 includ foștii soți și parteneri indiferent dacă aceștia mai locuiesc sau au locuit împreună. Evoluția tehnologică a produs o extindere suplimentară: violența digitală permite supravegherea, hărțuirea, intimidarea și diseminarea neconsensuală a materialelor intime fără prezența fizică a agresorului.

În România, Legea nr. 217/2003 a reprezentat momentul fundamental al instituționalizării unei politici distincte în domeniu. Evoluția sa ulterioară reflectă chiar evoluția conceptului. Reforma din 2012 a întărit mecanismele de protecție și a consolidat ordinul de protecție; modificările ulterioare au extins și precizat formele violenței și serviciile destinate victimelor; iar prin Legea nr. 174/2018, publicată în M. Of. nr. 618 din 18 iulie 2018, în actele normative, sintagma „*violență în familie*” a fost înlocuită, de principiu, cu sintagma „*violență domestică*”. Schimbarea terminologică nu este pur formală: „*violența domestică*” exprimă mai adecvat existența relațiilor protejate dincolo de modelul juridic tradițional al familiei întemeiate exclusiv pe căsătorie.

Etapă contemporană este caracterizată de trecerea de la simpla recunoaștere a fenomenului la construirea unei politici publice integrate. Directiva (UE) 2024/1385 nu se limitează la incriminare și sancțiune, ci cuprinde protecția victimelor, accesul la justiție, intervenția timpurie, servicii specializate, formarea profesioniștilor, programe pentru agresori, colectarea datelor și coordonarea instituțională. Totodată, statele trebuie să dezvolte sisteme de colectare și publicare a statisticilor, inclusiv asupra faptelor sesizate, condamnărilor, victimelor ucise, capacității adăposturilor și apelurilor la liniile de urgență. Evoluția conceptului este, așadar, și evoluția răspunsului public: de la tolerarea unei conduite private la înțelegerea violenței domestice ca fenomen recunoscut, măsurabil și prevenibil.

3. Dimensiunea socială a fenomenului

Caracterul social al violenței domestice rezultă, în primul rând, din faptul că efectele sale depășesc raportul imediat dintre agresor și victimă. Violența poate afecta copiii, familia extinsă, relațiile de muncă, sistemul medical, serviciile sociale, poliția și justiția, producând costuri individuale și colective. Victima poate suferi leziuni fizice, anxietate, depresie, simptomatologie posttraumatică, tulburări de somn, scăderea capacității de concentrare și deteriorarea stimei de sine. Aceste efecte se pot transfera asupra participării profesionale și sociale, pot genera pierderea locului de muncă sau izolarea și pot crea o nevoie de sprijin pe termen lung (Moya Albiol, 2022, pp. 104-112; Berry, 1998, pp. 51-53).

Violența domestică are, de asemenea, o dimensiune de gen care nu poate fi ignorată. Recunoașterea faptului că victimele pot aparține oricărui gen nu elimină constatarea că femeile sunt afectate disproporționat de anumite forme severe de violență conjugală și de violența letală

exercitată de partenerul intim. În datele internaționale prezentate de Barroso Braojos pentru anul 2017, dintre cele 87.000 de femei victime ale omuciderilor intenționate la nivel mondial, 58% au fost ucise în context familial, iar 34% de un partener intim; autoarea subliniază și disproporția riscului letal în relațiile de cuplu (Barroso Braojos, 2022, p. 20). Aceste date trebuie înțelese în contextul anului și al sursei din care provin, dar ilustrează relevanța dimensiunii de gen a fenomenului.

În același timp, ar fi greșit ca violența domestică să fie explicată printr-un profil social unic al victimei sau agresorului. În viața de zi cu zi nu avem reprezentarea unei „victime tipice”. Abuzul apare în categorii sociale, educaționale și economice diferite, iar existența unui statut profesional sau a unor resurse materiale nu garantează absența violenței. Sărăcia și precaritatea pot amplifica anumite vulnerabilități și pot reduce posibilitatea unei victime de a părăsi relația, însă nu constituie cauze suficiente ale violenței și nici caracteristici indispensabile ale familiilor abuzive. Un autor observă, în același sens, că explicațiile care reduc violența la sărăcie sau marginalizare au o capacitate explicativă limitată, deoarece majoritatea persoanelor expuse acelorași dificultăți nu devin violente, iar violența este întâlnită și în grupurile social privilegiate (Collins, 2008, pp. 135-136).

Un aspect esențial al dimensiunii sociale îl constituie caracterul ascuns al fenomenului. Spre deosebire de multe acte de violență comise în spațiul public, violența domestică se desfășoară frecvent în absența martorilor și într-un cadru protejat de normele intimității. Subraportarea nu poate fi explicată simplist prin lipsa de voință a victimei. Teamă de represalii, dependența financiară, existența copiilor, lipsa unei locuințe alternative, rușinea, presiunile familiei, izolarea și deteriorarea încrederii în sine pot influența decizia de a nu sesiza autoritățile ori de a retrage ulterior o plângere. Din acest motiv, statisticile administrative reflectă în primul rând fenomenul cunoscut instituțiilor, nu întreaga sa prevalență.

Întrebarea frecventă „*de ce nu pleacă victima?*” exprimă una dintre cele mai persistente simplificări sociale. Ieșirea dintr-o relație abuzivă nu este întotdeauna un act punctual, ci poate fi un proces îndelungat. Libertatea juridică de a părăsi relația nu înseamnă automat existența condițiilor materiale și psihologice pentru a o face în siguranță. Lipsa veniturilor, locuinței, sprijinului social, existența copiilor și amenințările pot limita opțiunile reale. În plus, momentul separării poate, în anumite situații, să crească riscul, mai ales atunci când agresorul interpretează plecarea ca pierdere a controlului și răspunde prin urmărire, amenințări sau intensificarea violenței (Barroso Braojos, 2022, pp. 49-50; Snyder, 2020, pp. 19-23). De aceea, separarea trebuie tratată ca proces care poate necesita evaluarea riscului și un plan de siguranță.

Copiii reprezintă o altă dimensiune fundamentală a fenomenului. Concepția tradițională potrivit căreia un copil nu este victimă dacă violența nu este îndreptată direct împotriva lui a fost depășită. Legea română și Directiva (UE) 2024/1385 recunosc prejudiciul suferit de copiii martori. Expunerea repetată la amenințări, loviri și umilirea unui părinte poate afecta sentimentul de siguranță, reglarea emoțională și reprezentările copilului asupra relațiilor intime. Această experiență poate deveni factor de vulnerabilitate pentru viitor, dar nu trebuie transformată într-o predicție deterministă. A crește într-o familie violentă nu înseamnă că persoana va deveni inevitabil agresor sau victimă la maturitate, iar experiența poate fi contrabalansată prin relații protective, educație, suport psihologic și modele nonviolente (Bonea, 2012; Barroso Braojos, 2022, pp. 107-123).

Caracterul social al fenomenului rezultă și din rolul comunității. Reacția familiei extinse, a vecinilor, prietenilor, colegilor și instituțiilor poate reduce sau, dimpotrivă, poate favoriza menținerea violenței. Atunci când victima este sfătuită să suporte „*pentru copii*”, când gelozia este interpretată ca dovadă a iubirii, când controlul financiar este confundat cu autoritatea familială sau când agresiunea este minimalizată ca „*o ceartă între soți*”, normele informale ale comunității

intră în contradicție cu norma juridică. În acest sens, toleranța socială nu este un element exterior violenței, ci poate deveni una dintre condițiile menținerii sale.

La polul opus, o comunitate care identifică timpuriu semnele de control, care consideră legitimă solicitarea ajutorului și în care instituțiile reacționează prompt transmite agresorului și victimei un mesaj complet diferit. Din această perspectivă, prevenirea violenței domestice nu poate fi asigurată exclusiv prin dreptul penal. Sunt necesare servicii sociale, adăposturi, sprijin economic, consiliere, educație, programe pentru agresori, formarea profesioniștilor și mecanisme de coordonare. Tocmai această realitate explică trecerea politicilor publice europene de la un model predominant represiv la unul integrat, centrat pe prevenire, protecție, intervenție timpurie și reducerea recidivei.

4. Formele violenței domestice

Extinderea contemporană a noțiunii de violență domestică este vizibilă cel mai clar în diversitatea formelor recunoscute. În dreptul român actual, Legea nr. 217/2003 identifică violența verbală, psihologică, fizică, sexuală, economică, socială, spirituală și cibernetică. Clasificarea nu trebuie însă privită ca o compartimentare rigidă, deoarece într-o relație abuzivă formele se suprapun frecvent și se pot întări reciproc.

Violența verbală cuprinde insultele, amenințările și exprimările degradante sau umilitoare. Deși efectul lor poate fi minimalizat în raport cu agresiunea fizică, repetarea sistematică a mesajelor de devalorizare poate contribui la deteriorarea imaginii de sine și la construirea unei stări permanente de insecuritate. În relațiile de durată, limbajul violent poate funcționa și ca semnal anticipativ al unei posibile escaladări, victima ajungând să își adapteze conduita în funcție de tonul, expresiile sau amenințările agresorului.

Violența psihologică are o sferă și mai largă. Sunt relevante impunerea voinței, amenințarea, șantajul, intimidarea, controlul vieții personale, gelozia excesivă, urmărirea și supravegherea. Psihologic, gravitatea acestei forme rezultă din caracterul său cumulativ. Nu este necesar ca fiecare faptă luată separat să producă un prejudiciu dramatic, iar repetarea poate crea un mediu în care teama organizează viața victimei. Barroso Braojos acordă violenței psihologice un rol central tocmai pentru că aceasta poate diminua treptat autonomia și capacitatea victimei de a avea încredere în propria percepție (Barroso Braojos, 2022, pp. 63-73).

Violența fizică rămâne forma cea mai vizibilă și cuprinde acțiunile care produc sau sunt susceptibile să producă leziuni corporale și afectarea sănătății. Lovirea, împingerea, strangularea, aruncarea obiectelor, arderea sau alte forme de agresiune corporală se înscriu în această categorie. Din punct de vedere criminologic, însă, gravitatea relației nu poate fi apreciată exclusiv prin numărul sau intensitatea leziunilor constatate într-un anumit episod. Uneori, amenințarea credibilă cu repetarea violenței poate menține controlul chiar în perioade în care agresiunile corporale sunt rare.

Violența sexuală presupune încălcarea autonomiei și libertății sexuale a persoanei. Ea poate include agresiunea sexuală, constrângerea, intimidarea sau manipularea în scopul obținerii unor acte sexuale neconsimțite. Recunoașterea violului în cadrul relației conjugale reprezintă una dintre rupturile majore față de vechea concepție a căsătoriei, în care consimțământul era uneori prezumat permanent. Persoana nu pierde dreptul asupra propriului corp prin intrarea într-o relație, iar consimțământul trebuie să existe și să poată fi retras indiferent de statutul juridic al partenerilor.

Violența economică privește controlul resurselor și poate avea o funcție decisivă în menținerea dependenței. Interzicerea accesului la muncă, confiscarea veniturilor, privarea de mijloace necesare traiului ori controlul unilateral al bunurilor pot limita posibilitatea victimei de

a părăsi relația. În această formă devine evident că violența nu presupune neapărat atingerea corpului: reducerea unei persoane la dependență materială poate fi un mijloc foarte eficient de exercitare a puterii.

Violența socială se manifestă prin izolarea de familie, prieteni și comunitate, prin limitarea accesului la educație sau activitate profesională și prin restrângerea relațiilor sociale. Izolarea are o dublă funcție: reduce sprijinul disponibil victimei și diminuează existența unor repere exterioare prin care aceasta ar putea evalua caracterul abuziv al relației. Cu cât rețeaua socială este mai redusă, cu atât agresorul poate deveni principala sursă de informație, validare și resurse.

Violența spirituală, recunoscută expres de legislația română, privește limitarea ori ridiculizarea nevoilor morale, culturale, religioase sau spirituale și impunerea unor credințe ori practici împotriva voinței persoanei. Includerea sa demonstrează caracterul larg al autonomiei protejate: libertatea individului nu se referă numai la corp și bunuri, ci și la identitate, valori și convingeri.

Violența cibernetică constituie expresia contemporană a extinderii controlului prin tehnologie. Hărțuirea online, accesarea neautorizată a conturilor, monitorizarea dispozitivelor, urmărirea prin geolocalizare, amenințările digitale sau distribuirea neconsensuală a materialelor intime permit agresorului să exercite presiune fără proximitate fizică. În acest fel, ruptura spațială dintre victimă și agresor nu mai garantează încetarea controlului. Violența domestică poate continua la distanță și după separare, ceea ce obligă atât dreptul, cât și serviciile de protecție să adapteze evaluarea riscului la mediul digital.

În practică, aceste forme alcătuiesc adesea un continuum. Violența psihologică poate pregăti violența fizică; controlul economic poate îngreuna separarea; izolarea socială poate reduce posibilitatea solicitării ajutorului; hărțuirea digitală poate continua controlul după despărțire. Din acest motiv, evaluarea unui caz nu trebuie limitată la întrebarea dacă „*a existat lovire*”, ci trebuie să urmărească întreaga structură a relației și efectul cumulat al conduitei agresorului asupra libertății victimei.

5. Factori favorizanți

Explicarea factorilor favorizanți ai violenței domestice necesită o precizare esențială: factorul de risc nu este sinonim cu o cauză necesară și nici cu o justificare. Prezența alcoolului, sărăciei, geloziei, dificultăților psihologice sau experiențelor de violență din copilărie poate crește probabilitatea apariției ori agravării unor conduite în anumite condiții, însă nu face violența inevitabilă. Majoritatea persoanelor care se confruntă cu stres, dificultăți economice sau experiențe traumatice nu devin agresori. În consecință, explicațiile monocauzale trebuie evitate.

Una dintre cele mai utile sistematizări este modelul ecologic, în care factorii sunt organizați pe niveluri individual, relațional, comunitar și social. O autoare utilizează clasificarea Organizației Mondiale a Sănătății, incluzând la nivel individual depresia, consumul excesiv de alcool, anumite tulburări de personalitate, nivelul scăzut al veniturilor și experiența violenței în familia de origine; la nivel relațional, conflictele, instabilitatea familială, stresul economic și dominația unuia dintre parteneri; la nivel comunitar, sărăcia, capitalul social redus și toleranța față de violența familială, iar la nivel social, normele tradiționale de gen și valorile care legitimează violența ori subordonarea (Bunea, 2012, p. 40).

La nivel individual, sunt analizate în literatura de specialitate impulsivitatea, toleranța scăzută la frustrare, dificultățile de reglare emoțională, interpretarea ostilă a conduitei celuilalt, gelozia posesivă și anumite trăsături de personalitate. Totuși, este necesară evitarea patologizării excesive. Majoritatea persoanelor cu tulburări psihice nu sunt violente, iar numeroși agresori nu prezintă o tulburare psihiatrică. Diagnostiche precum personalitatea narcisică, borderline sau

antisocială pot fi relevante numai în urma unei evaluări individuale și nu trebuie utilizate ca explicații generale ale violenței domestice (Moya Albiol, 2022, pp. 53-73).

Un factor frecvent discutat este consumul de alcool și droguri. Substanțele pot reduce inhibiția, afecta capacitatea de decizie și crește reactivitatea, iar în anumite cazuri se corelează cu gravitatea episoadelor violente. Ele trebuie însă tratate ca factori facilitatori, nu ca explicații universale. Alcoolul nu explică de ce agresiunea este orientată selectiv către parteneră și nu explică, prin el însuși, monitorizarea, controlul banilor sau izolarea socială. De asemenea, consumul nu înlătură responsabilitatea autorului și nu poate constitui justificare pentru violență (Moya Albiol, 2022, pp. 48-52).

Expunerea la violență în copilărie reprezintă un alt factor relevant. Teoria învățării sociale arată că persoana învață nu numai comportamente, ci și eficiența și justificările lor. Un copil care observă că amenințarea produce obediență, că agresorul nu este sancționat și că victima este culpabilizată poate interioriza un model în care violența devine o strategie disponibilă pentru rezolvarea conflictului. Totuși, transmiterea intergenerațională este probabilistică, nu mecanică. Copiii expuși violenței pot respinge modelul, mai ales atunci când întâlnesc relații protectoare, norme alternative și sprijin instituțional. Prevenirea timpurie, educarea empatiei și dezvoltarea strategiilor nonviolente de soluționare a conflictelor pot funcționa ca factori protectivi.

La nivel relațional, distribuția puterii este fundamentală. Violența poate apărea într-un context în care unul dintre parteneri consideră că are un drept superior de a decide asupra banilor, deplasărilor, relațiilor sociale, activității profesionale sau sexualității celuilalt. În această situație, autonomia partenerii poate fi percepută drept pierdere a autorității, iar agresiunea poate dobândi o funcție instrumentală. „*Roata puterii și controlului*”, discutată în literatura sintetizată de Bonea, evidențiază tocmai legătura dintre intimidare, abuz emoțional, izolare, blamare, negare, control economic și amenințare. Violența fizică poate fi, în această structură, numai una dintre tehnicile prin care relația este menținută într-o stare de asimetrie (Bonea, 2012, pp. 14-17).

Gelozia necesită o analiză similară. Ea este o emoție umană care nu poate fi echivalată automat cu violența. Devine factor de risc atunci când se transformă în posesivitate, interpretări rigide ale fidelității și justificare pentru supraveghere, interdicții sau sancționarea autonomiei partenerului. În forme extreme, separarea ori intenția de separare pot fi interpretate de agresor ca pierdere intolerabilă a controlului, ceea ce explică de ce evaluările de risc acordă o importanță deosebită perioadelor de despărțire și urmăririi postseparare.

Factorii economici trebuie interpretați, de asemenea, cu prudență. Șomajul, precaritatea, dificultățile locative sau stresul financiar pot intensifica tensiunea și pot reduce resursele familiei, dar nu produc automat violență. Importanța lor este adesea mai mare în explicarea vulnerabilității victimei și a dificultății ieșirii din relație decât în explicarea directă a conduitei agresorului. Dependenta economică poate transforma dreptul formal de a pleca într-o opțiune greu de exercitat atunci când persoana nu are venit propriu, locuință sau posibilitatea întreținerii copiilor. Astfel, o autoare avertizează expres împotriva generalizării potrivit căreia familiile cu nivel educațional sau venituri reduse ar fi în mod necesar violente (Bonea, 2012, pp. 39-42).

La nivel comunitar, capitalul social, accesul la servicii și toleranța față de violență influențează evoluția cazurilor. O victimă care știe că poate solicita sprijin, că există un adăpost, că poliția va interveni și că familia nu o va culpabiliza dispune de posibilități diferite față de o persoană izolată într-o comunitate în care agresiunea este banalizată. În aceeași măsură, reacția inconsistentă a instituțiilor poate întări sentimentul de impunitate al agresorului și neîncrederea victimei. Prin urmare, calitatea sistemului de protecție poate funcționa fie ca factor protector, fie, prin deficiențe repetate, ca element care favorizează continuarea abuzului.

La nivel social, teoriile feministe au arătat importanța normelor tradiționale privind masculinitatea, feminitatea și autoritatea în familie. Modelele în care bărbatului îi este atribuită

autoritatea ultimă, iar femeii obligația de obediență, sacrificiu și menținere a familiei pot oferi justificări culturale pentru control. Această explicație nu presupune că orice persoană socializată într-o cultură patriarhală devine agresor, ci arată că societatea poate furniza un vocabular de legitimare: „trebuie să mă respecte”, „eu decid”, „m-a provocat”, „este obligația ei”. Tocmai aceste justificări trebuie contracarate prin educație, norme juridice clare și responsabilizarea agresorului.

În același registru se situează toleranța socială față de violență. Minimalizarea insultelor, considerarea controlului ca dovadă a iubirii, culpabilizarea victimei sau presiunea pentru menținerea relației cu orice preț pot contribui la menținerea abuzului. Din această perspectivă, prevenirea presupune nu numai sancțiunea penală, ci și schimbarea normelor culturale. Educația privind consimțământul, egalitatea, autonomia, rezolvarea nonviolentă a conflictului și identificarea controlului coercitiv trebuie să înceapă înaintea producerii primului episod grav.

Modelul ecologic permite, în final, înțelegerea modului în care nivelurile se combină. Un individ poate avea dificultăți de reglare emoțională, poate consuma alcool și poate proveni dintr-o familie în care violența a fost normalizată; relația sa poate fi marcată de gelozie și dependență economică; comunitatea poate tolera controlul asupra partenerei, iar instituțiile pot reacționa lent. Niciunul dintre elemente, izolat, nu explică suficient violența, însă interacțiunea lor poate crea un context de risc ridicat. Invers, existența unor factori protectivi – educație nonviolentă, sprijin social, autonomie economică, intervenție instituțională promptă, acces la servicii și sancțiuni efective – poate reduce probabilitatea escaladării.

Această concepție multifactorială are o consecință directă asupra politicilor publice. Dacă violența ar avea o singură cauză, ar exista și o soluție unică. În realitate, prevenirea necesită intervenții pe mai multe niveluri: protejarea imediată a victimei, evaluarea riscului, sprijin psihologic și economic, protecția copiilor, responsabilizarea și programele destinate agresorilor, formarea profesioniștilor și intervenții educaționale asupra normelor sociale. Directiva (UE) 2024/1385 consacră tocmai această abordare cuprinzătoare, impunând prevenirea pe mai multe niveluri, programe de intervenție și politici naționale coordonate.

În ansamblu, violența domestică trebuie înțeleasă nu ca simplă succesiune de incidente produse în intimitatea familiei, ci ca fenomen relațional și social complex, capabil să îmbrace forme vizibile și invizibile și să se mențină prin combinația dintre constrângere, teamă, dependență și control. Evoluția conceptului, de la „*problemă privată*” la problemă de drepturile omului și sănătate publică, explică de ce răspunsul contemporan nu se mai poate limita la pedepsirea faptei după producerea ei. El trebuie să includă identificarea timpurie a riscului, întreruperea relației de dominație, protecția efectivă a victimei, intervenția asupra agresorului și modificarea condițiilor sociale care tolerează sau normalizează violența.

Putem spune că dreptul stabilește limitele conduitei și obligațiile pozitive de protecție; sociologia explică raporturile de putere, socializarea și contextul comunitar; psihologia investighează mecanismele agresivității, controlului și traumatizării; iar politicile publice transformă aceste cunoștințe în prevenire, servicii, evaluarea riscului și cooperare instituțională. Numai reunirea acestor niveluri poate surprinde în mod adecvat caracterul violenței domestice: un fenomen produs în spațiul intim, dar cu o incontestabilă dimensiune socială și cu consecințe care justifică intervenția fermă și coordonată a statului și a comunității.

Abordarea juridică a violenței domestice

1.1. Fundamentarea juridică

Abordarea juridică a violenței domestice pornește de la ideea că acest fenomen nu poate fi redus la o simplă disfuncție privată a vieții de familie, ci trebuie calificat ca o atingere gravă adusă unui nucleu de drepturi fundamentale care aparțin persoanei: dreptul la viață, dreptul la integritate fizică și psihică, dreptul la demnitate, dreptul la libertate și securitate, dreptul la egalitate și dreptul la protecție efectivă din partea legii [United Nations General Assembly (UNGA), 1993; Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE), pp. 68-69].

În această logică, fundamentarea juridică a combaterii violenței domestice nu se limitează la incriminarea unor fapte punctuale, ci presupune recunoașterea faptului că relația violentă afectează condițiile minime ale exercițiului libertății personale și ale egalității în familie. Convenția de la Istanbul definește violența împotriva femeilor ca o încălcare a drepturilor omului și o formă de discriminare, iar noțiunea de „*violență domestică*” este configurată într-o manieră largă, incluzând violențele fizice, sexuale, psihologice și economice exercitate în familie sau între foști ori actuali soți sau parteneri (APCE, 2019, pp. 68-69).

Această formulare are o importanță juridică esențială, deoarece rupe tradiția conform căreia conflictul domestic era înțeles ca o chestiune de intimitate familială sau de morală privată. Odată calificată ca violare a drepturilor omului, violența domestică devine o problemă de ordine juridică publică, iar statul nu mai poate adopta o atitudine pasivă sau de neutralitate formală (APCE, 2019, pp. 67-70).

Fundamentul juridic al intervenției statului este întărit și de Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (CEDAW). Convenția obligă statele părți să condamne discriminarea împotriva femeilor în toate formele sale, să instituie protecția juridică a drepturilor femeilor pe bază de egalitate cu bărbații, să se abțină ele însele de la practici discriminatorii și să elimine discriminarea produsă de persoane, organizații sau întreprinderi private. De asemenea, se cere modificarea modelelor sociale și culturale bazate pe prejudecăți, inferiorizarea unuia dintre sexe sau pe roluri stereotipe ale femeilor și bărbaților. Se consacră egalitatea femeilor în fața legii și tratamentul egal în toate etapele procedurilor în fața instanțelor și tribunalelor.

Din această perspectivă, violența domestică nu reprezintă doar o agresiune individuală, ci și o manifestare a inegalității structurale dintre femei și bărbați atunci când afectează disproporționat femeile și este întreținută de stereotipuri juridice, instituționale sau culturale. Recomandarea generală nr. 35 a Comitetului CEDAW afirmă că violența bazată pe gen constituie un obstacol critic în realizarea egalității substanțiale și în exercitarea efectivă a drepturilor și libertăților fundamentale ale femeilor. Tot același document arată că obligațiile statelor, în temeiul art. 2 din Convenție, sunt obligații de a respecta, proteja și realiza drepturile femeilor la nediscriminare și la egalitate *de jure* și *de facto*.

Un reper complementar al acestei fundamentări juridice îl constituie Convenția Organizației Internaționale a Muncii nr. 190/2019 privind eliminarea violenței și a hărțuirii în lumea muncii, adoptată la Geneva la 21 iunie 2019 și ratificată de România prin Legea nr. 69/2024. Convenția consacră dreptul fiecărei persoane la o lume a muncii lipsită de violență și hărțuire și impune statelor care o ratifică adoptarea unei abordări incluzive, integrate și care ține seama de

dimensiunea de gen pentru prevenirea și eliminarea acestor conduite, în consultare cu organizațiile reprezentative ale angajatorilor și lucrătorilor (art. 4).

Deși obiectul său specific privește lumea muncii, convenția prezintă relevanță și pentru protecția victimelor violenței domestice, întrucât preambulul recunoaște expres că aceasta poate afecta ocuparea forței de muncă, productivitatea, sănătatea și securitatea. În acest sens, art. 10 lit. f) obligă statele care au ratificat convenția să adopte măsuri corespunzătoare pentru recunoașterea efectelor violenței în familie și pentru atenuarea impactului acesteia în lumea muncii, în măsura în care acest lucru este realizabil în mod rezonabil. Din aceste prevederi se desprinde ideea că protecția victimei nu poate fi concepută exclusiv prin raportare la spațiul familial, ci trebuie să ia în considerare și consecințele profesionale ale abuzului, prin corelarea intervenției publice cu măsurile de prevenire și sprijin din sfera muncii.

Se observă, așadar, că temeiul juridic al luptei împotriva violenței domestice este dublu. Pe de o parte, este vorba despre apărarea unor drepturi subiective fundamentale – viața, integritatea, libertatea, sănătatea, egalitatea, accesul la justiție. Pe de altă parte, este vorba despre corectarea unei inegalități sociale și instituționale care face posibilă reproducerea violenței, mai ales prin toleranță, minimalizare, mediere improprie și stereotipuri de gen.

Chiar și atunci când violența este exercitată de un actor privat, fundamentarea juridică nu slăbește. Dimpotrivă, dreptul internațional contemporan insistă asupra faptului că și în relațiile dintre particulari statul are obligația de a crea un cadru legislativ, administrativ și judiciar capabil să prevină, să investigheze și să sancționeze violența. În această materie, frontiera tradițională dintre „public” și „privat” devine juridic insuficientă.

Sub acest aspect, protecția juridică a victimei trebuie înțeleasă într-o manieră integratoare. Violența domestică afectează corpul, dar produce în egală măsură leziuni psihice, insecuritate existențială, teamă cronică, dependență și izolare. De aceea, garanțiile juridice privind dreptul la integritate nu pot fi limitate la absența leziunilor corporale grave, ci trebuie să acopere și presiunile psihologice, amenințările și controlul coercitiv, în măsura în care acestea compromit autonomia și demnitatea persoanei (UNGA, 1993; *Talpis v. Italy*, CEDO, 2017, pp. 1, 3).

○ 1.1.1. Drepturile fundamentale

Primul drept fundamental angajat în materia violenței domestice este dreptul la viață. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CEDO) a arătat în mod constant că statul nu are doar obligația negativă de a nu suprima arbitrar viața, ci și obligația pozitivă de a lua măsuri adecvate pentru protejarea vieții persoanelor aflate sub jurisdicția sa. În cauzele de violență domestică, această obligație devine deosebit de intensă, deoarece riscul letal rezultă adesea din escaladarea previzibilă a unei serii de agresiuni anterioare.

Al doilea drept fundamental relevant este dreptul la integritate fizică și psihică, strâns legat de interdicția tratamentelor inumane sau degradante. CEDO a reținut că acte repetate de violență domestică, însoțite de insecuritate, teamă și presiune psihologică, pot atinge pragul de gravitate al art. 3 din Convenție (*Eremia și alții c. Republicii Moldova*, CEDO, 2013, p. 12; *Talpis v. Italy*, CEDO, 2017, pp. 1, 3). Prin urmare, dreptul la integritate în această materie trebuie citit în acord cu realitatea specifică a violenței de proximitate: repetitivitate, dependență, expunere continuă și dificultate de retragere din relația violentă.

În al treilea rând, violența domestică angajează dreptul la egalitate și la protecție egală a legii. Declarația ONU din 1993 include în mod expres, printre drepturile afectate de violența împotriva femeilor, dreptul la egalitate, la securitatea persoanei, la protecție egală în fața legii și la a nu fi supusă discriminării. CEDO a mers mai departe și a recunoscut că pasivitatea autorităților față de violența domestică poate constitui ea însăși o formă de discriminare.